

Дослідження з української стилістики (80-90 роки)

ЛАРИСА КОЗЛОВСЬКА
(Київ)

Увагу стилістів привертають такі проблеми: взаємодія функціональних, зокрема художнього і публіцистичного стилів української мови, жанрово-стильове розшарування в історії української літературної мови, стилістика й поетика художніх текстів (діахронічний і синхронічний аспекти стилістики).

Історію функціональних стилів як складову частину історії літературної мови розглядають автори колективної праці *Жанри і стилі в історії української мови* (1989). Монографія складається із трьох розділів: *Жанрово-стильовий розвиток давньоруської та староукраїнської літературної мов, Стильове збагачення нової української літературної мови, Жанрово-стильова різноманітність сучасної української літературної мови.*

Давньоруську мову В.Німчук розглядає як один із етапів розвитку української мови, як протоукраїнську мову. Стильові і стилістичні явища української літературної мови автор фіксує у пам'ятках XI ст.

За дослідженнями К.Симонової (*Українська мова у конфесійному письменстві XV ст. „Четь...”*), І.Чепіги (*Концепція літературної мови староукраїнських книжників XVI-XVII ст.*), В.Передрієнка (*Мова староукраїнських епістолярних пам'яток XVIII ст.*), виконаними на основі текстологічного аналізу рідко використовуваних раніше епістолярних, книжних, конфесійних пам'яток XV-XVIII ст., можемо простежити за тим, як розвивається жанрово-стильова система української мови, з'являються перші спроби диференціації її стилів — традиційних (за іншою термінологією — експресивних) і структурно-функціональних. Історія літературної мови — це історія її стилів. У різні періоди залежно від певної суспільної ситуації стилі зазнавали розширення чи звуження сфери їх функціонування. Тривалий час на своєрідній мовній периферії нової української мови перебували конфесійний та офіційно-діловий стилі. Перший — у зв'язку із особливим, відокремленим становищем церкви у державному житті, і тим фактом, що саме російська мова була неофіційно визнана єдиною можливою мовою проведення церковних обрядів, мовою релігійної літератури. Другий не знаходив власного розвитку в українській мові (винятком може слугувати період УНР та „українізації”), оскільки

мова офіційно-ділової сфери (зокрема дипломатії, військової справи) була калькованим варіантом російської. Тому актуальним на сьогодні є звертання до вивчення цих стилів, їхніх термінологічних систем.

Ролі Івана Котляревського і Тараса Шевченка в утвердженні нової української літературної мови та її стильовому збагаченні присвячено статті *Бурлеск і початки нової української мови* (Л.Масенко), *Утвердження української літературної мови* (В.Русанівський). (Мова творів І.Котляревського стала об'єктом дослідження у збірнику *Творчість І.Котляревського в контексті сучасної філології*.)

У названій монографії запропоновано лінгвостилістичний опис жанрів кіносценарію (на матеріалі текстів Олександра Довженка), творів сучасної есеїстики; розглядається науково-популярний стиль у плані структурно-функціональних особливостей.

Автори колективної монографії *Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови* (1990) зауважують, що традиційно, на основі кількісних і якісних характеристик, виділяються офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній стилі (останній разом із розмовно-побутовим протиставляється всім іншим).

Характеризуючи систему функціональних стилів у цілому за сферою спілкування (науковий, масово-політичної інформації, офіційно-діловий і розмовно-побутовий), дослідники висвітлюють процеси взаємопроникнення лексичних (А.Григораш), фразеологічних (М.Пилинський), словотворчих (Катерина Ленець), синтаксичних (Н.Дзюбишина-Мельник), засобів художнього і публіцистичного (або стиль масово-політичної інформації, публіцистично-інформаційний стиль) стилів сучасної української мови, розглядають стилістику експресивних засобів у публіцистичному стилі.

Одна з важливих проблем сучасної стилістики — взаємодія норми і стилю, індивідуальний стиль і загальнономовна літературна норма, тенденції в розвитку стильової норми мови художньої літератури.

На тлі загальнономовної норми манера шістьмісненника може сприйматись як індивідуальна чи неіндивідуальна. Неможливо провести різку межу між мовою як засобом спілкування і мовою як матеріалом художньої творчості. Тому зіставлення й порівняння авторського поетичного словника і загальнономовного — доцільне. Дослідники дотримуються тієї думки, що існує проміжне нормативне тло, на якому виступає індивідуальнономовна художня своєрідність, і вважають його автономною сферою у системі норм літературної мови. Норми літературної мови, досить гнучкі завдяки своїй варіантності, впливають і на мовно-художню норму.

Воодночас остання вивляється ширшою і активізує стилістичну диференціацію виразових засобів у загальноживаній літературній мові.

У щорічнику „Культура слова” постійно функціонує розділ *Слово у художньому творі*. Тут публікуються матеріали про специфіку авторського словника, про стилістичну семантику слова в художньому тексті, новаторське слововживання, використання фольклору, діалектів у літературних творах і под. Популярно розповідається про стиль давньої української літератури, аналізуються мова творів класичного етапу ХІХ ст. (зокрема Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Івана Франка), сучасних поетів і прозаїків (Григора Тютюнника, Олеса Гончара, Ліни Костенко, Валерія Шевчука). Критерій вибору творів, явищ — власне естетичний, тобто функція слова у його впливі на емоції читача, розкриття його ролі у вихованні культури мови.

Кожний час вимагає свою методу лінгвостилістичного аналізу. Стилістика, набуваючи своєрідного особистісного характеру, з особливою увагою ставить-ся до семантики, структури тексту, соціо-, психолінгвістики.

У художньому тексті двосторонній комунікативний акт ускладнений тим, що існують суб’єктивні чинники при декодуванні тексту, необхідність врахування творчого задуму письменника. Проблема стилістики відправника пов’язана із свідомим ставленням автора до вибору мовних засобів, до створення такої мовної палітри, яка б точно і в повному обсязі відповідала специфіці авторського задуму і сприяла досягненню бажаного ефекту. Виразна ознака сучасного художнього стилю — фольклорний компонент. Народнопоетичний струмінь у мові художньої літератури визначає її національний колорит. Мова фольклорних зразків — це не просто різновид художнього стилю. Не існує підстав для того, щоб відмовити їй у статусі окремої функціональної одиниці.

Набирають динамізму дослідження у порівняно нових галузях граматичної стилістики, де кожне граматичне явище вивчається у комунікативному процесі, у повному функціональному стилі (розділ *Граматична стилістика* у збірнику „Культура слова”) та фразеологічної стилістики, яка розглядає коло нормативних можливостей стилістичного вживання фразеологічних одиниць, оказіональних зображувальних засобів оновлення фразеологічної семантики.

Основні проблеми стилістичної науки постійно перебувають у центрі уваги учасників конференцій. Питанням взаємодії літературної мови та індивідуального стилю письменника, ролі індивідуальної мовотворчості Пантелеймона Куліша, Панаса Мирного, Івана Франка, Лесі Українки, Дмитра Павличка у розвитку української літературної мови присвячено ряд доповідей

на наукових читаннях *Академік М.Возняк і розвиток української національної культури* (1990), *Мова і духовність нації* (1990).

В 1988 року в місті Черкаси відбулася наукова конференція „Творча індивідуальність Івана Нечуя-Левицького і літературний процес”, присвячена 150-річчю з дня народження письменника, на якій розглядалися проблеми співвідношення сучасної літературної норми і художньої норми Нечуя-Левицького, поезика та мовно-стилістичні ознаки творів письменника (Л.Ставицька, Л.Масенко, Н.Сидяченко), вживання діалектизмів, традиції народно-розмовної мови у творчості І.Нечуя-Левицького (Н. Сологуб).

Мовна стилістика Мисайла Коцюбинського розглядалась на конференції присвяченій 125-річчю з дня народження письменника (Чернігів, 1989). Було висвітлено роль Коцюбинського у стилістиці української дожовтневої прози (Микола Пилинський), проблему загальнолітературної та функціонально-стильової норми в мові творів письменника (Наталія Дзюбишина-Мельник), функцію діалектизмів у художніх текстах, стилістичну функцію морфологічних й синтаксичних одиниць (К.Ленець, Н.Сологуб).

Мові й стилю В.Стефаніка як репрезентанта особливого типу інтелектуальної психологічної прози приділили увагу учасники конференції „Василь Стефанік і українська культура” (Івано-Франківськ, 1991). Йшлося про місце стилістики Стефанікових новел в історії української літературної мови (С.Єрмоленко), про стилізацію покутських говірок в художніх текстах письменника і відтворення діалектизмів різних структурних рівнів із художньо-естетичною метою.

Сучасні дослідники працюють над вивченням мови й стилю письменників, громадських діячів, а також цілих масивів функціональних стилів, що були вилучені з єдиного національно-культурного процесу і які повертаються до читача у добу відродження української державності.

Література

- Академік М.Возняк і розвиток української національної культури*, 1990, Львів.
Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови, 1990, ред. М.Пилинський, Київ: Наукова думка, 213с.
Жанри і стилі в історії української мови, 1989, ред. С.Єрмоленко, Київ: Наукова думка, 1989, 281 с.
Мова і духовність нації, 1990, Львів.
Творчість І.Котляревського в контексті сучасної філології, 1990, Київ: Наукова думка, 208с.